

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Sifre Ḳodesh

‘im targumim u-ve’urim mi-meḥabrim shonim

Sefer Daniyel

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 597 [1836 oder 1837]

לאינד רפסל אובמ

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9191

מבוא לספר דניאל*

א ענין הספר ומחלקותיו.

הפרשה הראשונה מספר דניאל היא בעין הקדמה לספורים הנאים, בה יבואר באיזה זמן ועל איזהו אופן בא דניאל, אשר הספר נקרא על שמו, עם שלשה חביריו צבלה, ועד איזהו זמן חי שמה, בה יהוללו ארבעתם ברוב שנלם וחכמתם, ובפרט דניאל אשר הבין בפיתרון סוד החלומות וחזיוני לילה, בה יפארו הילדים האלה ביראתם את ה', כילא התגאלו במאכל נכר אשר לא כדת, ופרשת הגוס אשר נעשה עמם אף אם במעדני מלך מאסו ויבחרו בצרועים "בבל זאת היו יפי מראה מכל הילדים אשר בגילם, וכי היו הנוצחים מכל חרטמי המלכות. אולם מפרשה ב' עד סוף הספר יבדל הספר הזה לשנים ראשונים, הראש האחד יאריך עד פרשה ז' והוא החלק המעשי (דער געשיטליכע טהייל) מהספר הזה, בו תסופרנה כל הקורות הנסים והנפלאות, אשר נעשו לארבעה יראי אלהים בימי נבוכדנצר, ששנלר ודריוש המדי מלכי בבל, אשר לא נראו בנפלאות האלה, מעת היתה קהלת יעקב לגוי— והנה חמש פרשיות אלה אינן מחוברות ואין המשך קדימה ואיחור ביניהם, כדרך הספורים המתחמסים זה על זה בזמן וסנה, אבל כל פרשה ופרשה סיפור מיוחד בפני עצמו. ענין פרשה ב': כי נבוכדנצר חלם חלום ושכח אותו, ודניאל הגיד לו בנבואתו את החלום הנשכח וגם פתרונו, ובראות המלך דבר נפלא כזה נפל על פניו, להשתחות לדניאל, ויכיר כי אלהי דניאל הוא אלהי האמת, ויגדל את דניאל מעל כל השרים, ונעבדו שם גם שלשת רעיו לפקידים במלכותו. ענין פרשה ג': כי נבוכדנצר עשה כלם זהב, למען השתחות כל עמי ממזלתו אליו, וכל איש אשר לא ישתחוה, יושלך לתנור בוער, אולם חנניה מישראל ועזריה יראו את ה' ולא השתחוו, על כן היללם ה' מיד השלהבת אשר הושלכו בה על פי המלך, ובראות המלך באלה גדל את האנשים עוד מנראשונה והכיר כי ה' הוא האלהים לבדו. ענין פרשה ד': כי חלם "נבוכדנצר עוד חלום שני, ופותר אין אותו בכל חכמי בבל, אולם דניאל הגיד פתרונו וכאשר פתר כן היה, והזלך בראותו באלה הביר את ה' אלהים. ענין פרשה ה': כי המלך בלשאלר עשה משתה גדול, לפתאום נראתה אליו כדמות יד, אשר כתבה על קיר הבית כתב אשר בל חכמי המלכות לא יכלו לקרא כי אם דניאל יען כי רוח ה' דבר בו, אז הלביש המלך את דניאל ארגמן ושמהו לשליט על שליט המלכות, ונאותו לילה נהרג המלך בלשאלר. ענין פרשה ו': כי שרי המלכות יעלו את המלך דריוש למת דת בכל מדינות ממזלתו, כי כל איש לא יתפלל אל אלהיו שלשים יום בלתי אל המלך לבדו, וכל איש אשר יסרה את פיו יושלך תוך בור אריות, אולם דניאל ירא את ה', ולא התפלל אל המלך, על כן היללו ה' מפי אריות ולא ערפוהו; ובראות המלך באלה הביר, כי ה' הוא אל אמת לבדו, עליון על כל אלהים, ויתן דת כי כל יושבי מלכותו יברעו וישתחו לאלהי דניאל, ודניאל הכליט מאוד תחת מלכות דריוש, ובורש הפרסי הבא אחריו. וראש השני יאריך מתחלת פרשה ז' עד סוף הספר, החלק ההוא הוא יותר יקר, וגדול במעלה מן הראשון כי הוא החלק הנבואי (דער פרוֹפֶטִישֶׁע טהייל) מהספר הזה, כי בלעדי תפלה זכה אשר התפלל דניאל איש תפלות ואשר בתונה בפרשה ע', כולל החלק ההוא חזיונות ומראות נבואה אשר תבואנה באחרית הימים, ובפרט ירבה לספר בקורות ימי המשמוגאים בימי מלך חֲנַטִיחֶכֶם עִפִּיחֶנְעֶם לורר היהודים עם כל פרטי עניניהם.

והנה

(*) הנה ירדי החכם המדקדק מהו וואלף מאיר ניי בכתבו הבחור לספר דניאל, היתה בלבבון לכתוב בעלמו המבוא לספר הזה, ועליו ילטרף שם פעמים רבות; אולם ברבות המלחכה אשר עליו, הפיר עלתו וישם הנטל הכבד הזה, עם שנים העורפים (מבוא לספר עזרא ונחמיה) על שכמי. אמנם כל איש מבין יודע כי שלשת הספורים האלה קשים המה מכל ספרי הקדש בפרט הספר דניאל, ורבים הרכסים בתוכם אשר רק אחר מחקר עמוק ועיון גדול, ואחר יגיעה רבה וסכרו— כי מה שכמעט מזה החכם כן זכב במבואו (הערתך לרוב מדברי החכם חייכהֶרֶן) לא יספיק לדורשי חמת. והנחת עוללות רבות לדורשים הבאים אחריו— על כן לברר וללפן כל אלה בעין פקוחה, ולסדר הענייני הנבוכים למחלקות, ללשונות, לתולדות, ולזמנים, כי על מכונו, חברתי חני העיר ספר מיוחד על זה הנקרא שער ע"ן (אשר מקרוב חוליה לחור בעזיה) המגלה ההיא גדולה ורחבת ידים, בקברתי העניינים קאלה לארכה ולרחבה כמשפט, ומתוכה תעתיק פה אף מעט מזער, מה שהלורך יכריח להקדים ולא יותר.

מבוא לספר דניאל

ב מקום ספר דניאל בכתובים.

והנה מה שקשה מאוד לכל מעין בספר דניאל הוא, מדוע נספח הספר הזה אל הכתובים, ולא נתנו לו מקום בין הנביאים? הלא ראוי לו המקום הזה מפאת שתיים: (א) הן דניאל חי בדור ירמיה ויחזקאל הנביאים, ודניאל כבר היה מפורסם לשם ולתהלה בימי יחזקאל עד שהנביא שהוא בעלמו הביאו למשל ולמופת אל עם ס', הן אודות לדקתו כמו והיו שלשת האנשים האלה בחוכה, נח דניאל ואיוב המה בדקתם יגללו ויגמרו (יחזקאל י"ד י"ד), והן אודות חכמתו כמו הנה חכם אתה מדניאל (שם כ"ט ג'), "ואם שמו ספרי ירמיה ויחזקאל בין הנביאים מדוע יגרע ספר דניאל? (ב) הלא מכל הנביאים אשר חיו מימות משה רבינו ע"ה עד ימי זנריה חגי ומלאכי שפסקה הנבואה אין גם אחד אשר ראוי לו השם נביא כלדניאל, כי הנביאים יחד, בהנבאם לאחרית הימים רק חזיון כללי יודיעו ומפרטי הדבר לא יגידו מאומה, דרך משל: "נבואת יונה על העיר נינוה: "ע"ד ארבעים יום ונינוה נהפכת" הלא תראה כי ענין המהפכה וחמנה שניהם נאמרו רק בדרך כלל, כי מלת עוד ענינו (וועהרענד) ולא יפרוט באיזה יום, וגם לא יפרוט שם ההופך ועל איזה אופן תהיה המהפכה, ומזה אתה דן לכל הנביאים. ואם תמלא לפעמים הפרט בלדו הוא רק ליפות מליכת הנבואה, ובאמת נסל הפרט ההוא ולא בא (כאשר אביא בארוכה בספרי הנרשם לעיל), אולם דניאל יחייב מאוד בבאור פרטי נבואתו מגדולה עד קטנה, כאשר תראה בפרשה י"א כי שם יבאר פרטי הדברים יחדיו, כמשפט סופרי קורות העתים ממש, והכל באו למועד אשר נחן, האיש כזה לא יקרא ראש הנביאים? — אולם לברר זה נדרוש ונחקיר בתחלה שתי חקירות, "ואלו הן: (א) באיזהו זמן חבר הספר הזה הנקרא דניאל? (ב) מה היא מגמתו ותכליתו אשר אודותיו חבר? ונאמר, אם נאמר על הסנה, למה נקרא שם הספר הזה דניאל, לא תמלט השאובי' משני פנים, או מפני שענינו ידבר מן דניאל אם שאחר מחברו, או שדניאל בעלמו מחברו ג"כ, והנה בהתבוננות מעט נראה שודאי לא יתכן לומר שדניאל חבר ספרו מראשו ועד סופו, כי לפי זה יקשה: (א) מתחלת הספר עד פרשה ז' פסוק ב' ידובר מדניאל תמיד בנסתרו ומשם והלאה לפתע פתאים נשתנה הנסתר למדבר בעדו, ואם היה דניאל כותב ספרו כלו, היה לו לדבר תמיד בלשון מ"ב; ואם החילוף הזה יבוא לפעמים במליכות הנביאים הלאו אין זה הדרך בדרבי הסיפור — (ב) מדוע לא כתב ספרו בשפה אחת, מה לו לשנות לשונו פעמים ושלוש? מתחלת פרשה א' עד פרשה ב' פסוק ד' עברית, משם עד פרשה ח' ארמית, ומשם והלאה עד סוף הספר ישוב לעברית? והנה חכמינו ז"ל אמרו (בבא בתרא דף ט"ו) אנשי כנסת הגדולה נחבו יחזקאל, תרי עשר, דניאל ומגלת אסתר, ובודאי אין כוונתם לומר, אכ"ה חננו ספר דניאל כלו, כי על זה בודאי איש לא יסתפק כי הפרשיות הנאות בלשון מדבר בעדו שדניאל בעלמו חננו — אבל רכונם לומר במלת כתבו שהם קבלו הפרשיות הנפוצות וחננום לספר אחד — והנה לא בארו דעמם היטב אם אכ"ה קבלו כל י"ב פרשיותיו וילא לפי זה הספר הזה שלם מתחת ידם הקיבלת כאשר הוא לפנינו היום, או אם היו רק פרשיות אחדות אשר קבלו "אכ"ה, וספר כלו נשלים ע"י אחר, על זאת נשים עין בקרת. והנה זה יראה לעינים כי החלק השני משני חלקי הספר שזנרתי לעיל, שהוא החלק הנבואי, הוא העיקר ועלמות הספר הזה, הן מפאת מעלתו וחשיבותו, והן מפאת הנחמיות הנכללות בו לעם ס', והחלק הסיפורי הוא רק בעין טפל לו — ובחלק הנבואי בעלמו יבואו שני מיני נבואה, או שיבוא החזיון בכלל בלי שום פרט ובלי פתרון כמו בפרשה ז', או שיבוא החזיון עם כל פרטיו ופתרונו כמו בפרשה ח' שיבוא בלעדי פרטי החזיון גם פרשת הזמן, "ע"ב ובקר אלפים ושלש מאות" וכן בפרשיות ט' וי"ב ע"ש. ויראה כי דניאל בהיותו עליו רוח ה' בארץ כשדים וחזה החזיון הכתוב בפרשה ז' חקק אותו על הלוט בלשון ארמית אשר נדברת מעת גלות כפי בני הגולה, ואף שהוא בספר החתום כי לא נפרט בו דבר, מ"מ הניח אותו לדור אחרון לזכרון, בנבוא החזיון הזה עליהם אז ידעו ויבינו ענינו. לכן בא בפרשה ז' פסוק ב' מן חזה הוית עד סוף הפרשה בלשון מדבר בעדו, כי דניאל בעלמו הכותב והלשון ארמית מסנה שאמרנו. אולם הנבואה בפרשה ח' ובאשר פרשיות הנאות אחריה אף שאלה רומזות על הענין ההוא בעלמו אשר הנבואה בפרשה ז' רומזת עליו, מ"מ מפני הפתרון ופרטי הזמן העומדים אלתיבן אמר המלאך אל דניאל (שם ח' כ"ו) סתום החזון כלומר שלא יכתוב אותו על הספר, כי סוד אלהים הוא

מבוא לספר דניאל

שאיז מהעם לא ידע קץ החזון לפני בואו, בלתי דניאל נדונו לבדו — וכן אמר לקמן פרשה י"ב (פסוק ד') ולחה דניאל סתם הדברים ומתם הספר עד עת קץ, (ומה שאמר ומזום הספר אין ענינו במשמעו ספר (בוך) כי אם או שהוא מלשון מספר כמו הלוח בספרתך (תהלים נ"ו ט') או שהוא מענין נכתב אמת (דניאל י' כ"א), כי לפי דעתי לא הורשה לדניאל לראום דבר חזיון הנפתר על ספר מדאגה פן יודע לאחד העם כנ"ל), אבל הודיע חזונו אלה הנכללים מן פרשה ח' עד סוף הספר עם כל "פרטיהם לאחד מיחידי סגולה בדור הבא אחריי, על פה, ויחיד ההוא שם ג"כ קבלתו זאת למורשה בני אחד מבחירי עם נולד — וכנה נחלו הדברים פה אל פה על ידי אנשי הרוח, עד עת קץ, שהוא בימי המשמונאים כאשר אנאך.

והנה כל יודע ומבין בספרי קורות ימי המשמונאים בהתבוננו בעינים פקוחות בספר דניאל, יראה מיד כי החזיונות אשר נחזים בו, כלם ירמזון על הקורות בימי המשמונאים בלתי מקומות אחדים בפרשה י"ב אשר ידבר מימי גואלנו ומחית המתים (עיין על זה בפנים הספר בבאור ידידי הכנס המדקדק הנ"ל ובאורי בפרשה ט' על ענין שנעים שנעים), ועוד עדות נאמנה כי דניאל נחזיונו ממרחק יביט על ימי המשמונאים, כי הוא הראשון אשר יביר בני אלהים להגן בעד כל עם ולשון מה שלא תמלא בשאר ספרי נביאים, ובאמת בימי המשמונאים נפרטה ידיעת מלאכי אל ההיא — והנה בימים ההם, גדלה לרת יהודה מאוד מאוד, בפרט בימי חנטיחכום עפיפֿהנעם, והיתה נת יהודה תאויה ואניה, רפתה ידם ורוחם נשברה מרוב החלאות, על כן עמד בימי הנרה האלה איש חיל ורנ פעלים אחד מיוחד, אשר חזיוני דניאל נלפנו בלבנו, ויתחמץ לגלות ליעקב מצפוניו למען ידעו כי בא הקץ וקרבה תשועת ה'. ובאמת לא באה פקודת המלאך לדניאל להלפין פתרון החזיונות כי אם עד העת ההיא, כי כן נחזי (שם י"ב ד') עד עת קץ, אולם לעת קץ נחזו להנלות — והיתה מגמת המגלה לתת לבני יהודה תחומות בעת לרה, לתזק בטחונם ו' ז'ה', ותקומת לעז אלהים. ולכונה הזאת למען יוכל לת לפני העם ספר כולל אלה הדברים, העתיק כלל הסיפורים מחלפת פרשה ב' עד פרשה ז' מספרי הזכרונות למלכי בבל ופרס אשר נכתבו שמה לזכרון כל הקורות נסים ונפלאות שנעשו לדניאל מאת ה' בימי נבוכדנצר, שנאלצו ודריוש המדי, וההעחקה ההיא נכתבם ונלשונם ממש, (ועיין בפנים הספר פרשה ג' פסוק ל"א בבאור ידידי הנ"ל), ואך שלשת הכתובים נחלפת פרשה ב' עד פסוק ד' שנה ללשון עברית — וכונת המחבר נהודעת הספורים האלה להודיע לעם ה' שמים, א) כי אלהיהם הוא עושה נפלאות הוא לבדו אל המושיע, ואשר הניל דניאל מפי אריות ושלש רעיו מתנור בוערה, הוא יושיעם גם"הם, על כן יבטחו בו בעת לרה. ב) למען ישמעו ויראו כי האיש דניאל, אשר לו אלהים קרובים אליו בכל נפלאותיו, נבא אמת הוא ויאמינו בנבואתו — ואחרי הספורים האלה יבא פרשה ז' הנוללת נבואת דניאל בלי פרטים, ואשר נודעת בקרב עם יהודה כי מתחת יד דניאל ילכה (כאשר אמרתי לעיל), ואשר כן יבא בפרשיות הבאות פרטי הנבואה ופתרונה אשר היו עד היום הזה קבלה בפיהו, פתובים בלשון עברית כאשר היתה נהוגה בימים ההם בלתי טהורה — (כאשר אביא כל אלה בארוכה במגלתי הזכרת למעלה), ובאספו האחדים האלה אחד אל אחד, נכתב ג"כ הקדמה להם שהיא פרשה א' כאשר הבאתי לעיל, והיה אז לספר אחד שלם כאשר הוא בידיו היום, ובראות בני יהודה הספר הזה אשר האמת ונבואת קדש על פניו, ובהודעם מתונו כי עתה בא קץ החלאות, יתליפו נח ויוסיפו עזמה לעמוד על נפשם נגד "זורריהם. ועתה יש לדעת מה שאמרו חכמינו ז"ל: אנשי נבסת הגדולה כתבו דניאל, אין רזונם לומר כל הספר כאשר לפנינו היום, כי אם עיקר הספר שהוא הנבואה הנכללת בפרשה ז', המה נחזוהו מבחיבת יד אחת אשר נחלו מאבותיהם במלות ובלשון אשר כתב דניאל כאשר אמרנו, (ואולי העתיקו הם בתחלה ספורי דניאל מספרי זכרונות למלכי בבל וחזרום עם דברי הנבואה אשר בידם) וספתוהו אל ספרי הקדש. — והנה כאשר יסכימו חכמים רבים וכן שלמים, נשלם סדר ספרי הנביאים כאשר המה בידיו היום, לא כביר אחרי ימי עזרא ונחמיה (עיין במגלתי הזכרת בארוכה), וא"כ סרה קושיחנו כי אין לתמוה אם מחבר הספר הזה אשר חי בימי המשמונאים, ירא לשלוח יד, בסדר הנביאים אשר נכר נשלם מאנים קדמוניות, ולספוח אליהם הספר הזה, אף אם רופ ה' דבר בו.

מבוא לספר דניאל

ועתה מה שנשאר לנו עוד לנרר אודות המבונה אשר יש בעינין מספר מלכי פרס, ושמותם וסדר מלכס זה אחר זה, והלעת דעות הראשונים והאחרונים על כל העניינים אשר כתבנו עם שאלותיהם ותשובותיהם, והסרת שאר הספקות אשר החכם בן זאב ירמי' צם במבואו, (מלבד מה שנבר השיב עליו ידידי הנ"ל בבאורו בפנים הספר), הכל אביא בארוכה במגלתי הזכרת בעז"ה.

פראג בחדש זיו תקצ"ז לפ"ק.

מרדכי גאלדמאן.

מבוא לספר עזרא

א מעלה עזרא וחשיבותו.

בפנים הספר (עזרא ז' א' — ה') יבוא במחלה השם עזרא אשר ממנו נקרא הספר שלפנינו בן, שם כתוב כי הוא עלה מבבל בראשי העולים פעם שני, שנים רבות אחר זרנבל בשנת שבע לארתחשטא, ובלעדי יחיסו (אשר אין לנו עתה עסק בהן, כי שמתו לו מקום במגלתי הזכרת) נזכר ג"כ שם שהוא היה בהן, ועוד מעלה יתירה היתה לו מכל בהני שנתו, ואשר הכתוב יפארהו בה עד מאוד, הוא, שהיה סופר מהיר בתורת משה כלומר חכם ומבין בתורתנו הקדושה הן בכחב והן בדברי קבלה אשר אינם בכחבים. ואף שמשפט כל הכהנים לעסוק בתורה לשמור ולעשות כל הכתוב בה, וללמוד וללמד את העם חוק ומשפט ככתוב בתורת משה, אולם הלא ידענו מדברי הנובאים דרכי הנהגים ועלילותיהם בענין הזה, לפני חרבן בית ראשון, ואף גם אלה אשר היו בארץ שביהם זה שבעים שנה, אולם עזרא כנראה מדברי ארתחשטא (עזרא ז' כ"א) שם לנו אל תורת ה' תמיד כי המלך ההוא בעלמו יננה "ספר דתא די אלה שמיא" וכן כתוב לפני זה (שם ז') "כי עזרא הבין לבנו לדרוש את תורת ה' ולעשות, וללמד בישראל חק ומשפט" וליי התאמן עזרא כל ימיו להיות בסומכי תורתנו ודתנו, מי יודע אם לעת בואת היה לנו שריד ופליט מהם בנודע.

ב מהבר ספר עזרא.

ועתה יש עלינו לחקור, למה נקרא הספר שלפנינו עזרא, הנקרא בן מפני הספורים אשר יבואו ממנו בפנים, או מפני שהוא מחבר הספר? אמנם על פי השכל נראה לכאורה להכריע שהפן האחרון הוא העיקר, כי הטעם הראשון אינו מספיק כל כך, כי ספורי עזרא יבואו רק במיעוט הספר באופי, אולם ברוב הספר שהוא מן תחלתו עד פרשה ז' לא נזכר מעזרא וממעשיו מאומה — וראיה לזה מאמר חז"ל שאמרו (בבא בתרא י"ד ע"ב) עזרא כתב ספרו, וזה לא יתנגד למה שאמרו (סנהדרין ל"ג ע"ב) מבדי כל מילי דעזרא נחמיה בן חנניה אמרינהו מאי עעמא לא איקרא סיפרא על שמיה? אמר רב ירמיה בר אבא מפני שהחזיק טובה לעלמו ע"ש, כי ידוע הוא שספרי עזרא ונחמיה היו בימים קדמונים ספר אחד, ומה שיקרא היום עזרא נקרא לפניו עזרא א', ומה שיקרא היום נחמיה נקרא לפניו עזרא ב' (עיי' על זה דברי החכם חז"ההארן), ויהיה לפי זה עיקר קישית הגמרא על עזרא ב' למה יקרא עזרא הלוא נחמיה חננו ותיירו שם מה שתיירו, אך אם נקח שעזרא חננו ספרו קשה לפ"ו, היתכן שעזרא אשר לשונו תמהר לדבר נחות בלשון עברית יכלול בספרו ספורים בארמית, ואם נאמר שכתב בן למען ישמעו בני דורו אשר דברו בלשון הזאת, מדוע לא כתב הספר כלו ארמית, והוא לא עשה בן, כי מתחלת הספר עד פרשה ד' ז' עברית, ומשם עד פרשה ו' י"ט ארמית, ומשם עד פרשה ז' י"א עברית, ומשם עד פסוק כ"ז ארמית, ומשם והלאה עד סופו ושוב לעברית? והנה באמת הספורים מן פרשה ז' כ"ז עד סוף הספר בהיות שיבוא באלה תמיד המדבר בעדו, הוכרחנו לומר שהוא בעלמו כתב על ספר, אולם זה לא יתכן בפירושים שלפני זה, ואף גם שהמה בוללים הספורים מכל הקורות שקרו כבר לפני עלות עזרא לירושלים, והוא לא ראם בעיניו, עד שנעבור זה רבו החושנים כי הספורים האלה חוברו מידי כותב אחר בלעדי עזרא, ואם לדעת הקושנים בואת